

4. **Куць О. М.** Мовна політика в державотворчих процесах України: навч. посіб. О. М. Куць – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2004. – 275 с.
5. **Макиавелли Н.** Государь / Н. Макиавелли – М. : АСТ, 2002. – 704 с.
6. Мала енциклопедія етнодержавства / НАН України; Редкол. : Ю. І. Римаренко. – К. : Генеза, 1996. – 942 с.
7. Рідна мова плюс ще дві // Євробюлетень. – Березень. – № 3. – 2008.
8. **Селігей Пилип.** Мовна свідомість. Структура, типологія, виховання. – К. : Вид. дім «КМА», 2012. – 120 с.
9. **Ткаченко О.** Українська мова і мовне життя світу / О. Ткаченко – К. : Спалах, 2004. – 271 с.
10. **Чередниченко О. І.** Мови і переклад у сучасному світі. Мовні і концептуальні картини світу / О. І. Чередниченко // Вісник Київ. ун-ту ім. Т. Шевченка. Іноземна філологія. – 2002. – Вип. 32. – С. 5 – 9.
11. A New Framework Strategy for Multilingualism // www.ec.europa.eu.
12. Commission Working Document. Report on the implementation of the Action Plan «Promotion language learning and linguistic diversity» // http://ec.europa.eu/education/policies/lang/doc/com554_en.pdf.
13. Europeans and their Languages [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/publik_opinion/archives/ebs/ebs_243_sum_en.pdf.

УДК [72.03(477) + 730 (477)]»18»

ВИХОВНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ АРХІТЕКТУРИ ТА СКУЛЬПТУРИ ХІХ СТОЛІТТЯ

А. Г. Перетокін, к. і. н., доц.

Ключові слова: виховний аспект, історія, українська культура ХІХ ст., архітектура, скульптура, вивчення, використання ілюстрацій

Постановка проблеми. На початку ХІХ ст. в Україні відбувається національно-культурне відродження. Суть цього процесу полягає у відновленні національної, духовної, культурної та мовної сфер буття українського народу після їх занепаду. Відродження пов'язане із зростанням уваги до проблем, явищ та процесів, які є національно значимими, але в попередні часи свідомо чи несвідомо замовчувалися або загальмовувалися. У цей період посилюється активність національної еліти, свідомих суспільних сил, які поживляють свою діяльність у всіх сферах життя – від культури до політики. Процес відродження спирався на здобутки, традиції та досвід попередніх поколінь.

Актуальність вивчення цього періоду історії архітектури та скульптури полягає у надзвичайному національному відродженні української культури у ХІХ ст. Ця тема є особливо актуальною для студентів академії будівництва та архітектури, тому що вона безпосередньо пов'язана з їх професійною орієнтованістю. Виховний аспект використання ілюстрацій на лекціях та на семінарах підвищує ефективність вивчення цієї теми, тому що наочно знайомить студентів з шедеврами архітектури та скульптури цього періоду.

Аналіз літератури. Тема історії розвитку української культури ХІХ ст., зокрема української архітектури та скульптури, висвітлюється в академічних виданнях [5; 6] багатьох підручниках та посібниках з історії української та світової культури [1; 2; 3; 7; 9; 10 – 12; 15, 16], а також у методичних розробках кафедри українознавства Придніпровської державної академії будівництва та архітектури [4; 8; 13; 14]. Значна кількість ілюстрацій наводиться в книзі « Художня культура України»[15], але питання про використання ілюстрацій у процесі вивчення історії архітектури та скульптури ХІХ століття в цих працях не розглядалося.

Мета статті – висвітлити виховний аспект використання ілюстрацій у процесі вивчення історії архітектури та скульптури ХІХ ст. та ознайомлення студентів із шедеврами української культури та мистецтва, обґрунтувати підвищення інтересу студентів до теми внаслідок наочного знайомства з шедеврами української архітектури та монументальної скульптури ХІХ ст.

Виклад. У ХІХ ст. набуває розвитку капіталістична промисловість, зростають міста, збільшується чисельність населення, створюються культурні і навчальні центри. В містах

будуються адміністративні споруди, біржі, гостинні двори. У першій половині XIX ст. розвиток архітектури України визначали класицизм, тобто використання античних канонів і прийомів, і ампір як різновид класицизму, що орієнтується переважно на традиції стародавнього імператорського Риму, характеризується монументальністю і урочистістю архітектури. Російська імперія прагнула втілити в архітектурні форми свою велич і могутність, що зросло після перемоги над Наполеоном. Студентів необхідно познайомити з ілюстраціями найкращих зразків класицизму та ампіру в архітектурі. Серед них можна назвати такі споруди як церква-ротонда на Аскольдовій могилі архітектора О. Меленського, головний («червоний») корпус Київського університету архітектора О. Беретті, Потьомкінські сходи на Приморському бульварі в Одесі архітектора Ф. Боффо, садово-парковий комплекс графів Потоцьких під Уманню («Софіївка») тощо.

У той час у Москві та Петербурзі навчалися видатні архітектори, які все життя віддали Україні, – П. Ярославський, О. Меленський, П. Дубровський, О. Беретті та ін. Україна стає другою батьківщиною для таких всесвітньо відомих архітекторів як Ф. Боффо, Г. Торрічеллі, Л. Станзані. За проектами цих талановитих архітекторів розбудовувалися міста і поміщицькі маєтки.

Проте в першій половині XIX ст. в Україні сформувалася власна архітектурна школа. Серед відомих діячів цієї школи чільне місце посідав О. Меленський. Головний архітектор Києва за короткий термін перетворив патріархальне місто на сучасне європейське. У 1802 р. за проектом О. Меленського було встановлено Магдебурзьку колону, у 1809 – 1810 рр. – альтанку на Аскольдовій могилі, побудовано гостинний двір, новий головний корпус духовної академії.

Архітектор О. Беретті побудував університет, обсерваторію, Інститут шляхетних дівчат. Нові будови не тільки не порушили архітектуру міста, що віками складалася на правому березі Дніпра, й ще більше підкреслили чарівність природного ландшафту.

Архітектор Є. О. Васильєв здійснив будівництво дзвіниці Вознесенського собору у Харкові. Ця складна в архітектурному й інженерному відношенні споруда побудована на честь перемоги російських військ над Наполеоном. На ілюстрації студенти побачать, що дзвіниця складалася з чотирьох уступчастих ярусів, і кожен мав свою висоту, профіль і конфігурацію арочних прорізів.

Розвиток промисловості значно вплинув на будівництво і архітектуру, викликав появу нових матеріалів і технологій. Можливість застосування нових будівельних матеріалів зумовлює раціоналістичний – практичний напрям (за принципом «вигідно і зручно»). У другій половині XIX ст. набуває поширення неоренесанс або еkleктизм – суміш елементів різних стилів. У оздобленні фасадів та інтер'єрів надмірно використовуються різноманітні ліпні прикраси, скульптура, розпис, позолота тощо. В цей час за проектом віденських архітекторів Г. Гельмера і Ф. Фельнера архітектором Тома де Томоном було побудовано Одеський оперний театр. Студенти ознайомляться з перлиною архітектурних споруд Європи, яка була побудована у стилі віденського «барокко». Портал театру прикрашений скульптурними групами, які алегорично відображають муз театру, музики, танцю, комедії, трагедії. Зовні театр схожий на грецький храм з інтер'єром зали у вигляді амфітеатру. Архітектура зали виконана у стилі французького «рококо», прикрашена ліпними орнаментами з тонкою позолотою. На стелі виконані сцени із творів Шекспіра.

У цей же час був збудований також Київський оперний театр (архітектор В. Шретер), будинок Першої гімназії у Києві (архітектор О. Беретті), приміщення комерційного училища, земельного банку у Харкові (архітектор О. Бекетов). Прикрасою Києва став також Володимирський собор архітекторів І. Шторма, О. Беретті, А. Прахова, які використали канони середньовічних візантійських храмів. Внутрішній розпис храму здійснений у стародавньому руському стилі групою видатних митців. Один з них – відомий російський художник В. Васнецов.

Примітними спорудами Львова стали оперний театр, який спроектував відомий у Європі архітектор З. Горголевський – автор багатьох монументальних споруд у Польщі та Німеччині, та будинок Галицького крайового сейму (нині Національний університет імені І. Франка), збудований в дусі віденського неоренесансу за проектом Юліуса Гохбергера. Серед різноманітних мистецьких напрямів особливо поширюються так звані віденський неоренесанс і неobarocko. Завдяки цьому загальне архітектурне обличчя центральних частин українських міст – Києва, Одеси, Харкова, Львова, Чернівців завдячує переважно саме цій віденській моді.

Видатний архітектор Франц Боффо близько 40 років присвятив Приморському бульвару в Одесі, щоб зробити з нього архітектурний шедевр, вдало звернутий у бік моря.

Студенти ознайомляться з ілюстрацією Преображенського собору в Катеринославі, який вважається пам'ятником архітектури XIX ст. Проект собору склав французький архітектор Клод Геруа. У травні 1787 р. за присутності Катерини II, яка здійснювала із царським двором мандрівку новими землями, відбувся урочистий акт закладення величезного собору. На створення тільки фундаменту було витрачено понад 70 тис. крб. зі скарбниці ліквідованої Запорозької Січі. Грандіозність і дорожнеча проекту, смерть Катерини, перетворення Павлом I Катеринослава на волосне місто припинили будівництво храму. Пізніше, на початку XIX ст., були виконані нові проекти креслення вітебським архітектором Ф. Санковським і відкоректовані членом будівельного комітету внутрішніх справ А. Мельниковим. За цими кресленнями у 1830 – 1835 рр., під керівництвом відомого архітектора О. Бекетова був побудований Преображенський собор, який існує у цьому вигляді до наших днів.

В архітектуру поміщицьких маєтків багато цікавого вніс Павло Дубровський. Талант архітектора якнайповніше розкрився у проектах резиденції українських дворян Галаганів у селі Сокирніці Чернігівської губернії, а масток Трощинського в Полтаві називали «українськими Афінами». Ілюстрації познайомлять студентів із цими архітектурними шедеврами XIX ст.

На межі XIX – XX ст. на характер архітектурних форм сильно впливали нові будівельні технології й широке застосування таких будівельних матеріалів, як метал, залізобетон, скло. З'являється стиль «модерн», який відзначався поєднанням архітектурних образів середньовіччя (готики, візантійського, московського стилів) і новаторських архітектурних ідей.

У модерновому стилі побудовані будинки архітектора Владислава Городецького («будинки із химерами») та Бессарабський критий ринок у Києві архітектора Г. Гая, залізничні вокзали Києва, Харкова, Львова.

На відміну від архітектури, яка запозичувала і модернізувала старі стилі, у скульптурі набував поширення реалістичний напрям. У XIX ст. набула розвитку монументальна скульптура. Найвидатнішим є пам'ятник історичному та політичному діячу, гетьману Богдану Хмельницькому, створений Михайлом Микешиним. Цей пам'ятник було відкрито у 1888 р. на Софійській площі під час святкування 900-річчя Хрещення Русі. З того часу він став одним із символів Києва. Розглядаючи ілюстрацію пам'ятника, студенти побачать, що його композиція характеризується динамізмом, а у позі Богдана Хмельницького відчувається непохитна воля мужнього та рішучого полководця.

Відомо, що видатний письменник М. В. Гоголь народився на Полтавщині, багато своїх геніальних творів він написав на Україні, коли приїжджав до матері та сестри у родовий маєток. До 100-річчя з дня народження письменника було вирішено спорудити пам'ятник на добровільні внески. Та у зв'язку з Першою світовою війною влада наказала припинити збирання коштів. Проект пам'ятника створив видатний український скульптор Л. В. Позен безкоштовно і у 1915 р. подарував місту. Це була бронзова скульптура письменника. Майже два десятиліття вона пролежала на одному із складів. Лише у 1934 р. при святкуванні 125-річчя з дня народження письменника пам'ятник було встановлено. Славний син полтавської землі знайшов гідне місце на одному з кращих бульварів Полтави. Висота пам'ятника 3,5 м. Ілюстрація знайомить із бронзовою скульптурою письменника, яка встановлена на високому постаменті, у правій його руці – олівець, а в лівій – записник, на плечі плащ-крилатка. Пам'ятник розташований недалеко від театру, що носить ім'я М. В. Гоголя. У Полтаві є ще один видатний пам'ятник, який теж створив талановитий скульптор Л. В. Позен, – основоположнику нової української літератури, автору «Енеїди» – Івану Котляревському. Для пам'ятника І. Котляревському Л. В. Позен виконав горельєфи на теми «Енеїди», «Наталки-Полтавки», «Москаля-чарівника», де тонко відтворив характери відомих літературних персонажів. Цей скульптор створив також низку реалістичних композицій станкового характеру на теми з життя українського села та історії («Кобзар», «Запорожець у розвідці», «Скіф» та ін.), а також пам'ятник героям російсько-турецької війни в Севастополі.

У монументальній скульптурі великими досягненнями українських митців XIX – початку XX ст. стали пам'ятники Володимирі Хрестителю (П. Клодт, М. Демут-Малиновський, К. Тон), Рішельє в Одесі (І. Мартос), Івану Котляревському (Л. Позен). Виходець з України Іван Мартос, який став професором, а згодом ректором Петербурзької Академії мистецтв, створив пам'ятник не тільки Дюку Рішельє в Одесі, а й Мініну та Пожарському на Красній площі в Москві.

З-поміж українських скульпторів Галичини світову славу здобув Михайло Парашук, який разом з Антоном Попелем створив пам'ятник Адаму Міцкевичу у Львові. М. Парашуку належать скульптурні портрети І. Франка, В. Стефаника, М. Лисенка і С. Людкевича.

Висновок. Використання ілюстрацій у процесі вивчення історії української архітектури та скульптури XIX століття має виховний аспект, підвищує інтерес студентів до цієї теми та допомагає їм наочно ознайомитися з шедеврами архітектури Києва, Харкова, Львова, Катеринослава, Одеси, які були створені у цей час, а також із кращими зразками монументальної скульптури в Україні.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. **Бокань В.А.** Історія культури України: навч. посіб. / В. А. Бокань, Л. Г. Польовий – К. : МАУП, 1998. – 232 с.
2. Історія світової та вітчизняної культури: навч. посіб. / М. Ф. Юрій. – К. : Дакор, 2007. – 455 с.
3. Історія світової та української культури: підруч. для вищ. закл. освіти / В. А. Гречанко, І. В. Чорний, В. А. Кушнерук, В. А. Режко. – К. : Літера ЛТД, 2006. – 480 с.
4. Історія української культури: Матеріали та методичні поради щодо вивчення дисципліни за кредитно-модульною системою / Укладачі: Г. Г. Кривчик, С. П. Волкова. – Д. : ПДАБА, 2010. – 19 с.
5. Історія української культури: наук. вид.: У 5 т. Т. 4, кн.1. Українська культура першої половини XIX століття / Л. Ф. Артюх, В. Г. Балушок, Г. Б. Бондаренко та ін.; НАН України. – К. : Наук. думка, 2008. – 1008 с.
6. Історія української культури: У 5 т. Т. 4, кн. 2. Українська культура другої половини XIX століття / М. П. Бондар, М. П. Загайкевич, Р. Я. Пилипчук та ін. Ред. : Б. Є. Патон; НАН України. – К. : Наук. думка, 2005. – 1295 с.
7. Історія української та зарубіжної культури: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Л. Є. Дещинський, С. В. Терський, Р. Д. Зінкевич та ін. – Л. : Бескід Біт, 2008. – 252 с.
8. Культура України в XIX – на початку XX століть: методичні вказівки до вивчення курсу «Історія української культури» / Г. Г. Кривчик. – Д. : ПДАБА, 2010. – 22 с.
9. Культурологія: Українська та зарубіжна культура: навч. посіб. / М. М. Закович, І. А. Зазюн, О. М. Семашко та ін.; За ред. М. М. Закович. – К. : Знання, 2004. – 567 с.
10. Культурологія: курс лекцій / За ред. А. Г. Баканурського, Г. Є. Краснопутського, Л. Л. Сауленко. – К. : ВД «Професіонал», 2004. – 208 с.
11. Культурологія: Учеб. пособ. Авт.-сост. : О. И. Власенко, Ю. В. Зайончковский. – Харьков : Парус, 2006. – 512 с.
12. **Попович М. В.** Нарис історії культури України / М. В. Попович. – К. : АртЕк, 1999. – 728 с.
13. Світова і українська культура / Матеріали до підручника. Частина V. Українська культура / Г. Г. Кривчик, В. С. Алефіренко. – Д. : ПДАБА, 1999. – 45 с.
14. Українська культура XIX ст. Методичні вказівки до вивчення курсу «Культурологія». Розділ культури XIX ст. / С. Г. Руденко. – Д. : ПДАБА, 2007. – 23 с.
15. Художня культура України: навч. посіб. / Л. М. Масол, С. А. Ничкало, Г. І. Веселовська та ін. За заг. ред. Л. М. Масол. – К. : Вища школа, 2006. – 239 с.
16. **Шевнюк О. Л.** Культурологія: навч. посіб.: 3-тє вид., стереотип. / О. Л. Шевнюк. –К.: Знання-Прес, 2007. – 353 с.